

Weerpraatjes

De doorbraak van de weersverwachting, 1930-1950

David Baneke

Abstract

Weather talk. The public breakthrough of weather forecasts in the Netherlands, 1930-1950

When did weather forecasts become a part of everyday life? In this paper I argue that the period from 1930 to 1950 was crucial in the development of public weather forecasts in the Netherlands – more than half a century after the introduction of scientific weather forecasts c.1880. This period saw a change in the scientific foundation of the forecasts, as well as a new public-oriented communication approach. I argue that weather reports were an integral part of the new radio-centered media culture, and that they played an important, if inconspicuous, role in postwar scarcity management and reconstruction efforts. This paper is based on rich archival research, including a collection of unique letters from radio listeners from 1947.

Keywords: weather forecast, radio, culture of prediction, public science, postwar modernization

Het was een klein berichtje, links onder aan de voorpagina van de Rotterdamse editie van *Trouw*: ‘Weerbericht in eere hersteld’. Na vijf jaar onderbreking tijdens de oorlog verscheen op 14 augustus 1945 voor het eerst weer een weersverwachting.¹ ‘Nu kunnen we dus weer eenigermate bekijken, of we al dan niet met parapluie of regenjas op stap moeten gaan’, aldus de krant. Het weerbericht zelf stond rechtsboven, naast de krantentitel: ‘zwaar bewolkt met plaatselijk

een enkele bui. Zelfde temperatuur. Noordelijke wind’.²

Vergeleken met de grote kop ‘Wereldvrede eindelijk bereikt’ op dezelfde pagina, naar aanleiding van de Japanse capitulatie, was dit bericht natuurlijk niet erg indrukwekkend. *Trouw* noemde het weerbericht zelf ‘één van de kleine gemakken des levens’. Toch gaat achter dit kleine berichtje een belangrijke geschiedenis schuil. Het weerbericht mag dan alledaags zijn, onbelangrijk was (en is) het zeker niet: ‘de landman regelt zijn werk erna [sic], de reiziger zyn kleding, iets dat gezien de textiel schaarste, niet uit het oog mag verloren, terwijl een ieder daarbij vooraf

¹ Ik dank Marieke Gelderblom, Robert-Jan Wille en Bert Theunissen voor hun commentaar en suggesties, en Marieke nog speciaal voor haar bijdrage aan het opstarten van dit onderzoek. Ook veel dank aan de medewerkers van het Utrechts Archief, en aan Jeanine Borst van het Informatiecentrum KNMI voor haar hulp bij het vinden van bronnen en publicaties.

² *Trouw* (14 augustus 1945); zie ook Kees Dekker en Fons Baede, *Zwaar weer. Het KNMI in de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum 2021) 155.

weet of hy in zyn huis kan het verwarmings-toestelletje dooven of niet'.³ Dit schreef een ANWB-afdeling in 1947, in reactie op een oproep van het KNMI voor commentaar op de weerberichten op de radio. De naoorlogse schaarste was een terugkerend thema in de reacties. Uit de andere reacties blijkt ook hoe belangrijk de berichten waren voor verschillende economische sectoren, vooral de landbouw. Mede daarom kreeg het KNMI er in de jaren na de oorlog flink wat zendtijd én budget bij.

Het weerbericht legt een directe verbinding tussen baanbrekende wetenschap en vrijwel iedereen's dagelijkse leefwereld, op een manier die zo vanzelfsprekend is dat we er zelden over nadenken. Bijna niemand kan correct uitleggen wat '80 procent kans op regen' betekent, maar we weten precies wat we met die informatie moeten doen.⁴ En als de verwachting eens niet uitkomt, luisteren we de volgende keer toch weer, en klagen we weer net zo hard. Het is een deel van onze cultuur: wetenschappelijk, economisch, maar vooral ook sociaal. Toch is er, anders dan aan het weer zelf, in de geschiedschrijving nauwelijks aandacht aan het weerbericht geschonken. Misschien is het zo vanzelfsprekend dat we vergeten dat het een geschiedenis heeft. Ik wil weten hoe deze geavanceerde wetenschappelijke voorspellingen deel van ons dagelijkse leven zijn geworden, en hoe we collectief hebben geleerd om te gaan met deze robuuste maar onzekere voorspellingen.

In dit artikel betoog ik dat de periode rond de Tweede Wereldoorlog een sleutel-episode is in de geschiedenis van publieke

weersverwachtingen in Nederland. Pas toen bereikten weersverwachtingen echt een breed publiek, en pas toen werden ze een onmisbaar onderdeel van het dagelijkse leven en werk. Aan de hand van de unieke brieven van luisteraars uit 1947 zullen we zien hoe belangrijk de verwachtingen waren tijdens de wederopbouwjaren. Ik laat zien dat dat kwam door een samenspel van veranderingen op verschillende niveaus. Ten eerste werden de verwachtingen nauwkeuriger door wetenschappelijke vernieuwingen, verbeterde observatienetwerken en snellere communicatie. Ten tweede werden de weerberichten meer publieksgericht geformuleerd, en kwamen er meer weerbulletins op de radio. Dit paste in de veranderende mediacultuur, en vooral bij de opkomst van de radio als belangrijkste nieuwsbron. De weerberichten werden dus betrouwbaarder, begrijpelijker en toegankelijker. Het resultaat was een nieuwe 'culture of prediction'.⁵

Dit gebeurde een halve eeuw later dan de meeste geschiedschrijving suggereert. Vrijwel alle historische literatuur over weerberichten gaat over de introductie van wetenschappelijke verwachtingen in de tweede helft van de negentiende eeuw, impliciet suggererend dat deze rond de eeuwwisseling volledig gevestigd en geaccepteerd waren.⁶ Vooral het tragisch-heroïsche verhaal van admiraal Robert FitzRoy, wiens verwachtingen

5 Matthias Heymann e.a., *Cultures of prediction in atmospheric and climate science. Epistemic and cultural shifts in computer-based modelling and simulation* (Londen 2017); David Baneke, 'Who predicts? Dutch storm warnings between scientific authority and user expertise, 1860-1920', *Science, Technology and Human Values* (in druk).

6 Bijvoorbeeld: Katharine Anderson, *Predicting the weather. Victorians and the science of meteorology* (Chicago 2005); Jamie L. Pietruska, *Looking forward. Prediction and uncertainty in modern America* (Chicago 2017); Aitor Anduaga, *Politics, statistics and weather forecasting, 1840-1910. Taming the weather* (Abingdon 2020).

3 Brief van de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB, Meerssen, 28 maart 1947, in KNMI-archief, Utrechts Archief toegang 90, inv.nr. 1438.

4 Gerd Gigerenzer e.a., "A 30% chance of rain tomorrow". How does the public understand probabilistic weather forecasts?, *Risk Analysis* 25 (2005) 623-629.

in de jaren 1860 werden weggehoond door de Britse Royal Society, krijgt veel aandacht.⁷ De verdere ontwikkeling in de twintigste eeuw is vooral beschreven vanuit het perspectief van de wetenschappelijke ontwikkelingen in de meteorologie, terwijl publieksgerichte weerberichten buiten beschouwing blijven.⁸ Er is wel sociaalwetenschappelijke literatuur over hedendaagse weerberichten als een geavanceerde vorm van wetenschapscommunicatie, vaak met bijzondere aandacht voor de omgang met onzekerheden in de verwachting.⁹

In de Nederlandse geschiedschrijving wordt het weerbericht zelden genoemd, afgezien van wat literatuur over de geschiedenis van het KNMI.¹⁰ Ook door landbouwhistorici wordt het weerbericht zelden genoemd, ondanks het evidente belang voor agrariërs.¹¹

7 Bijvoorbeeld: John Gribbin en Mary Gribbin, *FitzRoy. The remarkable story of Darwin's captain and the invention of the weather forecast* (New Haven 2004); Pauline Halford, *Storm warning. The origins of the weather forecast* (Stroud 2004).

8 Bijvoorbeeld: Kristine Harper, *Weather by the numbers. The genesis of modern meteorology* (Cambridge, MA 2008).

9 Bijvoorbeeld: Gary Alan Fine, *Authors of the storm. Meteorologists and the culture of prediction* (Chicago 2007); Phaedra Daipha, *Masters of uncertainty. Weather forecasters and the quest for ground truth* (Chicago 2015); Heymann e.a., *Cultures of prediction*.

10 Hendrik G. Cannegieter, *Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 1854-1954* ('s-Gravenhage 1954); Frans H. van Lunteren, 'De oprichting van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut. Humboldtiaanse wetenschap, internationale samenwerking en praktisch nut', *Gewina* 21 (1998); Dekker en Baede, *Zwaar weer*; Wouter Lablans, 'De ontwikkeling van de operationele meteorologie in Nederland', *Meteorologica* 9.1-4 (2000) 27-31; 12-16; 11-15; 12-16. De KNMI-website geeft ook historische informatie, veelal geschreven door Harry Geurts. Geurts besteedt ook aandacht aan de geschiedenis in zijn populairwetenschappelijke boeken, bijvoorbeeld Harry Geurts, *Weerspiegeld. Het weer nader verklaard, met weerafbeeldingen uit het Rijksmuseum* (Franeker 2022).

11 Jan Bieleman, *Boeren in Nederland. Geschiedenis van de landbouw 1500-2000* (Amsterdam 2008) 461ff.,

Joris van Eijnatten gebruikte weerberichten als bron voor onderzoek naar geografische identiteit: welke plaatsen omvatte het overzicht van het weer in 'Europa'? Zijn artikel dient echter in de eerste plaats ter illustratie van digitale methoden voor historisch onderzoek.¹²

Het weerbericht wordt wel af en toe genoemd door mediahistorici.¹³ De meeste radio- en televisiegeschiedenis gaat echter over de culturele programmering en over de ontwikkeling van het omroepstelsel. De historicus Paul Koedijk heeft ervoor gepleit om de nieuwsfunctie van de radio niet te vergeten, maar noemde daarbij het weerbericht niet, terwijl dat voor veel mensen een belangrijke reden is om naar de radio te luisteren.¹⁴

Intussen hebben historici wel steeds meer aandacht voor de invloed van weer en klimaat op historische ontwikkelingen.¹⁵

572. Weerberichten worden ook niet in genoemd in Johan Schot en Adri Albert de la Bruhèze, *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw. Deel 3. Landbouw, voeding* (Eindhoven 2000), noch in Cornelis J.M. Schuyt en Ed R.M. Taverne, *1950. Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2000).

12 Joris van Eijnatten, 'Something about the weather. Using digital methods to mine geographical conceptions of Europe in twentieth-century Dutch newspapers', *BMGN – Low Countries Historical Review* 134.1 (2019) 28-61.

13 Bijvoorbeeld: Henri Beunders, 'Nieuws, actualiteiten en informatie op televisie', in: Huub Wijfjes en Eric Smulders eds., *Omroep in Nederland. Vijfzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994* (Zwolle 1994) 138-175; Michelle Versteegh, *Wetenschapscommunicatie in de weer. Het weerbericht op televisie na 1945* (masterscriptie Universiteit Maastricht 2004); Anya Luscombe, 'Radionieuws en informatiecultuur', in: Huub Wijfjes ed., *De Radio. Een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam 2019) 213-247.

14 Paul Koedijk, 'Gericht op het belangrijkste nieuws. De politiek-sociale betekenis van radionieuws', *TMG – Journal for Media History* 1 (1998) 60-77. Er is wel een proefschrift verschenen over verkeersberichten: M.L.R. Dieker, *Talking you through. The shifting socio-technical practices of radio traffic news, 1950s-now* (proefschrift Universiteit Maastricht 2020).

15 Zie bijvoorbeeld Peter Frankopan, *The Earth transformed. An untold history* (Londen 2023).

De geschiedenis van het Nederlandse weer wordt beschreven in de monumentale serie *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen* van Jan Buisman.¹⁶ Verder speelt het weer natuurlijk een rol in de geschiedenis van stormvloed, landbouwcrises, epidemieën, zeeslagen, enzovoorts. Weer-geschiedenis, de analyse van het weer in het verleden, is ook een populair onderwerp in gespecialiseerde meteorologische tijdschriften. Daarnaast zijn historische weer-metingen van belang voor het reconstrueren van klimaatverandering. Maar dit betreft allemaal de geschiedenis van het weer, niet het *weerbericht*.

Ik analyseer de geschiedenis van weerberichten in Nederland op het snijvlak van wetenschaps- en mediageschiedenis. Het artikel is gebaseerd op onderzoek in de KNMI-archieven (Utrechts Archief en KNMI-Informatiecentrum De Bilt) en media-archieven (Delpher en Beeld & Geluid). Daarnaast heb ik de jaarverslagen van het KNMI en het tijdschrift *Hemel en Dampkring* uit de jaren 1920-1950 systematisch doorgenomen.

Na deze inleiding volgt eerst een voorgeschiedenis van wetenschappelijke weerberichten, van de introductie in het midden van de negentiende eeuw tot de verbreding van het publiek in het interbellum. Daarna analyseer ik de veranderingen uit de jaren 1938-1947. Een aparte sectie is gewijd aan de 'weerpraatjes' die het KNMI in 1946 introduceerde, en de commentaren van luisteraars. Het artikel eindigt met een slotbeschouwing over de veranderende rol van het weerbericht in het dagelijkse leven in het midden van de twintigste eeuw.

¹⁶ J. Buisman en A.F.V. van Engelen, *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen, 7 delen* (Franeker 1995-2019).

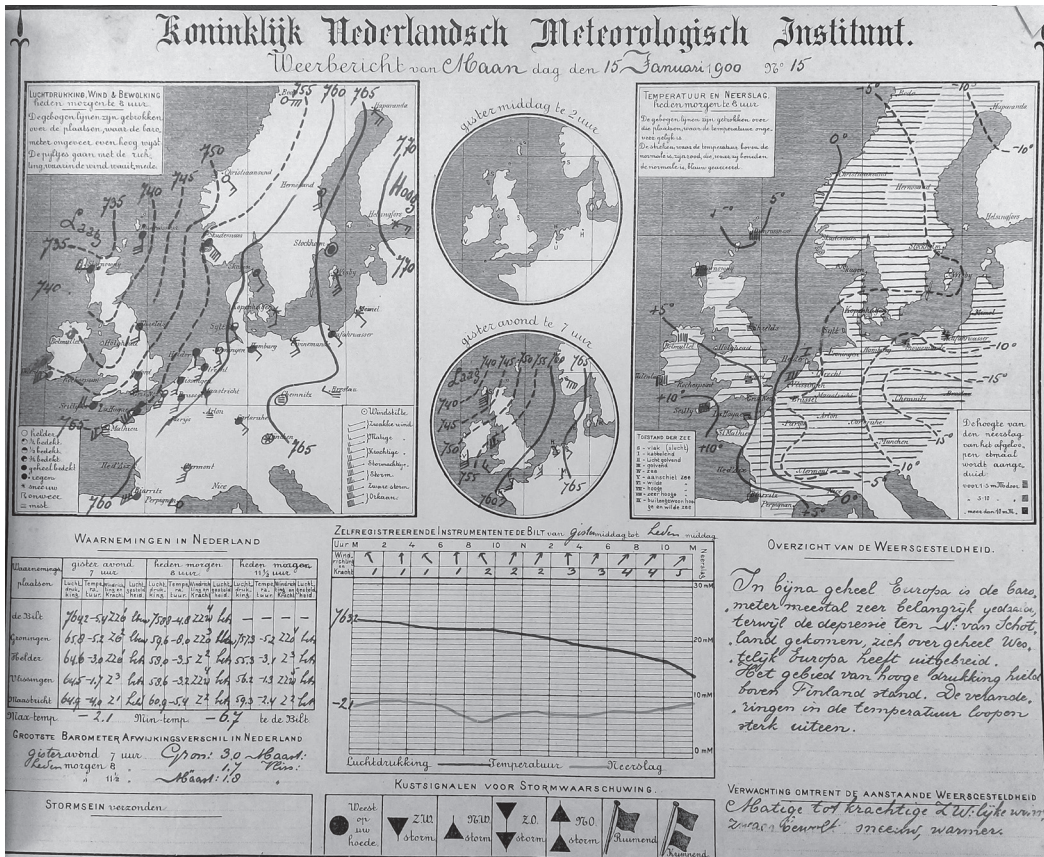
Wetenschappelijke weerberichten

Pogingen om het weer te voorspellen zijn waarschijnlijk zo oud als de zoektocht naar voedsel en veiligheid. In de loop van de tijd leerden landbouwers en zeevaarders om wolkenluchten te interpreteren, met wisselend succes. Ook astronomen hadden interesse. De zon heeft duidelijk invloed op het weer; waarom zou dat niet voor andere hemellichamen gelden? Astronomie, astrologie en meteorologie waren lang nauw met elkaar verbonden. In de negentiende eeuw werd die associatie problematisch. Serieuze wetenschappers wilden niet worden geassocieerd met pseudowetenschappelijke profetieën als de Enkhuizer Almanak. Mede daarom introduceerde Fitzroy het begrip 'forecast' in plaats van het mogelijk twijfelachtige 'prediction'. In navolging daarvan spreken Nederlandse meteorologen altijd van 'verwachtingen' in plaats van 'voorspellingen'.

De belangrijkste impuls kwam van een nieuwe communicatietechniek in het midden van de negentiende eeuw: de telegraaf. De meeste stormen in Europa komen vanuit het westen. Als er bijvoorbeeld in Ierland een storm aan land komt, dient het bericht sneller te zijn dan de storm om de rest van het continent te waarschuwen. De telegraaf maakte dat mogelijk. Meteorologen realiseerden zich ook dat ze het telegraafnetwerk konden gebruiken om binnen één dag weerobservaties uit heel Europa te verzamelen en op een kaart te zetten. Zo ontstond een momentopname van de atmosfeer, die het mogelijk maakte om patronen te zien in bijvoorbeeld hoge- en lagedrukgebieden.¹⁷ Deze 'synoptische' meteorologie werd de basis van de dagelijkse weerberichten die

¹⁷ Fabien Locher e.a., 'Atmosphere of globalisation. Depressions, the astronomer and the telegraph (1850-1914)', *Revue d'histoire moderne contemporaine* 56.4 (2009) 77-103; Anduaga, *Politics, statistics and weather forecasting*.

Weerkaartje van 15 januari 1900, met rechtsonder de verwachting. Vanaf 1880 maakten de meteorologen van het KNMI dagelijks een dergelijke kaart, gebaseerd op telegrafisch verzamelde gegevens.

KNMI-informatiecentrum, De Bilt

1890 was bijvoorbeeld 'Stil weer, betrokken'.²¹ Bovendien werden de weerberichten maar in een handvol kranten afgedrukt, tot verbazing en teleurstelling van Buys Ballot.²² Kennelijk dachten veel redacteurs nog niet dat hun lezers er behoefte aan hadden.

In de volgende jaren werd het weerbericht geleidelijk verder verspreid, vooral doordat meer dagbladen het dagelijks gingen publiceren. De berichten, inclusief verwachtingen, werden ook per telegraaf verstuurd aan abonnees: dagbladen, maar ook bijvoorbeeld overheidsdiensten en gemeentes. Dat ging

om enkele honderden adressen, in de zomer waren het er meer. Op veel plekken werd de informatie vervolgens aangeplakt, bijvoorbeeld in havens en bij telegraafkantoren.²³ Zo kregen geleidelijk meer mensen toegang tot de weerberichten.

In 1905 werd de fysicus Ewoud van Everdingen hoofd-directeur van het KNMI. Dat zou hij tot 1938 blijven. Hij werd de verpersoonlijking van de klassieke, synoptische meteorologie, door een latere jonge garde ook wel denigrerend omschreven als 'weerkaarten-meteorologie'. Van Everdingen

21 Weerkaart 15 januari 1890, KNMI-informatiecentrum, De Bilt.

22 Cannegieter, KNMI, 43, 169.

23 KNMI-jaarverslagen 1920-1940; Cannegieter, KNMI, 68; zie ook E.A.B.J. ten Brink en C.W.L. Schell, *Geschiedenis van de Rijkstelegraaf 1852-1952* ('s-Gravenhage 1954).

kon het echter ook zonder kaart: 'Hij had in deze dingen iets weg van de blinde schaker, die de partij op aanschouwing speelt en voelde zich dan ook meer gestoord dan nuttig voortgeholpen door moderne theorieën.' Het weer was voor hem iets persoonlijks: 'Hij leefde bij dag en nacht intensief met de schommelingen van de weersgesteldheid mee.'²⁴ Zijn leerling en opvolger Hendrik Cannegieter schrijft hoe meteorologen in deze tijd konden lijden aan 'weerziekte' als ze er eens naast zaten met hun voorspelling.²⁵

Van Everdingen hamerde erop dat de verwachtingen consistent en controleerbaar moesten zijn. Daarvoor was het belangrijk om de terminologie te standaardiseren, met nauwkeurige definities voor termen als 'matige wind', 'lichte neerslag' of 'zwaar bewolkt'. Van Everdingen en Cannegieter ijverden ook voor internationale standaardisatie van meteorologische terminologie, om uitwisseling van gegevens te verbeteren. Beiden speelden een belangrijke rol in de International Meteorological Organization, de voorloper van de huidige World Meteorological Organization (WMO).

Een andere manier om de verwachtingen te verbeteren was aerologie: onderzoek in hogere luchtlagen. Van Everdingens oratie als hoogleraar aan de Universiteit Utrecht heette niet voor niets 'de derde dimensie in de weerkunde'. Metingen met ballonnen, en later vliegtuigen, konden het beeld van de atmosfeer aanzienlijk verbeteren. Overigens werden piloten na de Eerste Wereldoorlog ook een belangrijke doelgroep voor weersverwachtingen. Ze moesten immers weten

wat de wind- en zichtcondities waren op de route, liefst op verschillende hoogtes. Al snel kwamen er speciale meteorologische afdelingen op Schiphol en Soesterberg.

Omdat het weer zo snel verandert, is snelle communicatie cruciaal. Van Everdingen was voortdurend bezig om meer en snellere waarnemingen uit het buitenland te krijgen. Deze moesten op tijd komen om ze te verwerken in de weerkaart die dagelijks om elf uur 's ochtends werd opgemaakt. Dat vergde een enorme logistieke én diplomatieke operatie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meteorologen zeer geïnteresseerd waren in de introductie van draadloze telegrafie (radio), bijvoorbeeld om metingen van schepen op zee te verzamelen.²⁶

Behalve voor het verzamelen van gegevens kon radio natuurlijk ook worden gebruikt om de weerberichten te verspreiden. Vanaf 1913 zond Scheveningen Haven dagelijks een weerbericht uit voor de scheepvaart, zodat die ook buiten zicht van de kust gewaarschuwd kon worden voor aankomende stormen. Vanaf 1920 zond het KNMI zelf weerberichten uit, aanvankelijk via de nabijgelegen militaire zenders Fort Vossegat en Soesterberg, later ook met een eigen zender. De berichten bestonden deels uit een weerrapport in code, deels uit een uitgesproken verwachting.²⁷ Persbureau Vaz Dias zond het KNMI-bericht ook rond via de 'zakelijke zender' van Scheveningen, die vanaf 1922 beurs- en andere nieuwsberichten uitzond voor betalende abonnees.²⁸ Vanaf 1925 verzorgde Vaz Dias ook twee dagelijkse nieuwsbulletins op de radio, om acht en tien

24 H.P. Berlage, 'Levensbericht E. van Everdingen', *Jaarboek KNAW* (1955) 213-217, citaten op 214, 215; H.A.M. Snelers, 'Everdingen, Ewoud van (1873-1955)', *Biografisch Woordenboek van Nederland*; Wouter Lablans, 'Het tijdperk van Van Everdingen', *Meteorologica* 9 (2000) 12-16.

25 Cannegieter, *KNMI*, 174.

26 Brink en Schell, *Geschiedenis van de Rijkstelegraaf*; Cannegieter, *KNMI*, 152-153.

27 KNMI-archief, inv.nr. 1437; Jaarverslagen KNMI 1920-1939; Cannegieter, *KNMI*, 152-154.

28 J.A. Baggerman en J.M.H.J. Hemels, *Verzorgd door het ANP. Vijftig jaar nieuwsvoorziening* (Utrecht 1985); Luscombe, 'Radionieuws'.

uur 's avonds. Mogelijk bevatten deze bulletins ook een beknopt weerbericht.²⁹

Uit de jaarverslagen van het KNMI blijkt dat Van Everdingen graag meer weerbulletins op de radio wilde, maar dat hij jarenlang bot ving bij de omroepen.³⁰ Mogelijk was er een verband met de moeizame onderhandelingen over nieuwsberichten tussen de omroepen en de dagbladen in dezelfde periode. De machtige dagbladen blokkeerden de uitzending van nieuwsberichten die nog niet in de avondbladen waren verschenen. Daarom waren er tot 1935 alleen avondbulletins op de radio.³¹

Verbreding van het publiek

De weerberichten werden, kortom, op veel manieren verspreid, maar dat betekent niet dat ze zo toegankelijk waren als vandaag. De krantenberichten waren nog steeds in de eerste plaats overzichten van de laatste waarnemingen. Aan het einde stond een beknopte eendaagse verwachting voor Nederland. De radioberichten werden op gespecialiseerde zenders verspreid, en bovendien deels in code. Ze waren kennelijk niet bedoeld voor het brede publiek. In de praktijk vervingen ze vooral de telegrafische berichten aan abonnees.³²

Het KNMI stimuleerde ontvangers om de berichten op publieke plekken aan te plakken, in ruil voor een ontvangststoestel of een vergoeding. Het is echter niet duidelijk

in hoeverre ze dat ook daadwerkelijk deden.³³ Cannegieter vertelt hoe een zuivelfabriek in de Achterhoek de berichten per stoomfluit in morsecode herhaalde voor boeren in de omtrek, en hoe een schoolmeester zijn leerlingen de berichten op hun klompen liet schrijven om thuis door te geven.³⁴ Aan de andere kant klaagde akkerbouwer H.D. Louwes in 1922 in een artikel in *Hemel en Dampkring* dat de voorspellingen in de praktijk lang niet altijd bruikbaar waren. Vooral de standaardformulering 'weinig of geen regen' zat hem dwars, want voor boeren maakte het nogal uit of bijvoorbeeld het hooi droog of niet droog was. 'In vele dorpen worden de voorspellingstelegrammen opgehangen en ook hier en daar weerkaartjes. Zoover ik heb waargenomen, is de belangstelling hiervoor gering bij de akkerbouwers.'³⁵

Uit de verspreidingswijze van de weerberichten blijkt dat de berichten vooral gericht waren op professionele gebruikers, in het bijzonder landbouwers en scheepvaarders. Elk hadden ze hun eigen wensen. Waar op zee vooral wind en zicht (mist) belangrijk waren, hadden boeren vooral belang bij informatie over neerslag en temperatuur (vorst). In het voor- en najaar gaf het KNMI dan ook speciale nachtvorstwaarschuwingen uit. Vanaf 1927 kwam er nog een waarschuwingdienst bij: tegen de gevreesde aardappelziekte *Fytoftora*, berucht van de Ierse hongersnood in de jaren 1840. Bestrijding was mogelijk, maar alleen als de planten precies op tijd werden bespoten, vlak voor weersomstandigheden die de ziekte konden bevorderen. Van Everdingen had ontdekt welke omstandigheden dat waren (bekend als de 'Dutch rules').³⁶ In

29 De radiogids van de Hilversumsche Draadlooze Omroep voor 25 september 1925 meldt 'Uitzending van persberichten, weerbericht, koersen': *HDO Luistergids* 38 (1925) 31. Andere bronnen melden wel nieuws-, beurs- en sportberichten, maar geen weersverwachtingen.

30 Jaarverslagen KNMI 1930-1935.

31 Baggerman en Hemels, *Verzorgd door het ANP*; Luscombe, 'Radionieuws'.

32 Bijvoorbeeld jaarverslag KNMI 1921, 1926.

33 Jaarverslag KNMI 1923, 6-7.

34 Cannegieter, *KNMI*, 154.

35 H.D. Louwes, 'Landbouw en weerkunde', *Hemel en Dampkring* 20 (1922) 225-228.

36 Date van der Zaag, *Die gewone aardappel. Geschiedenis van de aardappel en de aardappelteelt in Nederland*

de zomer van 1927 werd vier keer een waarschuwing afgegeven. Sindsdien organiseerde de afdeling Landbouwmeteorologie van het KNMI elke zomer een waarschuwingdienst. Later kwamen er waarschuwingen tegen appel- en perenschurft bij.³⁷

Vanaf de jaren dertig lijkt de doelgroep te verbreden. De weersverwachting verscheen bijvoorbeeld vaker op de voorpagina van kranten.³⁸ En in 1935 kon Van Everdingen eindelijk 'ruimere en vroegere verspreiding onzer berichten door de omroepstations' aankondigen.³⁹ In hetzelfde jaar werd ook het ANP opgericht, als resultaat van een doorbraak in de onderhandelingen tussen de dagbladen en de omroepen over nieuwsbulletins op de radio.⁴⁰

Vanaf 1 maart 1935 werd het avondweerbericht elke werkdag uitgezonden op de Hilversumse radio, en vanaf 1 januari 1937 ook op zon- en feestdagen. Er was nog geen vast tijdstip: de omroepen beloofden het bericht ergens tussen 20.00 en 20.25 uit te zenden. Volgens de jaarverslagen van het KNMI werd het weerbericht pas in 1938 opgenomen in de vaste ANP-avondbulletins. Toen kwamen er ook ochtend- en middagberichten bij. Vanaf dat moment kelderde het aantal telefonische en telegrafische verzoeken om verwachtingen bij het KNMI.⁴¹

(proefschrift Universiteit Wageningen 1999) 125-126.

37 Jaarverslag KNMI 1927. Hoewel aardappelziekte vrij uitgebreid wordt behandeld in Schot en de la Bruhèze, *Techniek in Nederland*, deel 3, 207-211, wordt de rol van weersverwachtingen daarin niet genoemd.

38 Survey weerberichten.

39 Jaarverslagen KNMI 1930-1935. In 1928 heeft de AVRO korte tijd een weerbericht uitgezonden, toen zowel de eigen KNMI-zender als Soesterberg tijdelijk niet beschikbaar waren. (Fort Vossegat was een jaar eerder uit de lucht gehaald.) Jaarverslag KNMI 1927, 1928.

40 Dit akkoord leidde ook tot de oprichting van het ANP. Baggerman en Hemels, *Verzorgd door het ANP*; Luscombe, 'Radionieuws'.

41 Jaarverslag KNMI 1938, 9-14.

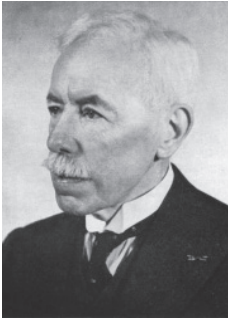
Erg lang hebben de luisteraars er niet van kunnen genieten, want vanaf 6 september 1939 werden alle radioweerberichten gestopt vanwege 'de internationale situatie'. Met de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog was het weer ineens gevoelige informatie geworden. De binnenlandse berichten in de dagbladen gingen nog door tot 10 mei 1940. Meteen na de Duitse inval werden, volgens protocol, alle weerdiensten stopgezet.⁴² Tijdens de hele oorlog werden er geen weerkaarten gemaakt en geen verwachtingen opgesteld. Er werden ook geen storm- en stormvloedwaarschuwingen meer uitgegeven, en geen waarschuwingen tegen gladheid. Alleen de waarschuwingen tegen aardappelziekte gingen door: kennelijk was voedselproductie te belangrijk. Vanaf 1942 werden de stormvloedwaarschuwingen ook hervat, hoewel die werden gehinderd door het gebrek aan buitenlandse waarnemingen.⁴³

Vernieuwing en doorbraak

Al in mei 1945 werd de weerkamer in De Bilt weer in gebruik genomen. Eén van de eerste taken was het adviseren ten behoeve van de herstelwerkzaamheden in het ondergelopen Walcheren en de mijnenveegdienst in IJmuiden. Op 14 augustus volgde het eerste reguliere weerbericht. Al snel maakten de meteorologen acht weerkaarten per dag. Vanwege personeelstekort werden ze ondersteund door dertien 'marva's': militaire meteorologen van de Marine Vrouwenafdeling die een speciale opleiding in Engeland hadden gekregen. Sowieso kwamen er meer vrouwen op de weerkamer werken, want

42 Over het KNMI in de oorlog: Dekker en Baede, *Zwaar weer*.

43 Jaarverslagen KNMI 1940-1945.

Ewoud van Everdingen
(1873-1955)

Levensbericht KNAW

Wouter Bleeker
(1904-1967)

Levensbericht KNAW

ook de nieuwe telexen werden vooral door vrouwen bediend.⁴⁴

Maar onder het personeel werd geklaagd dat het instituut wetenschappelijk achterop was geraakt.⁴⁵ Van Everdingen was hoofd-directeur geweest tot 1938. Tijdens zijn lange directoraat werden de weerberichten verfijnd en beter verspreid, maar niet fundamenteel vernieuwd. Ook zijn opvolger Henk Cannegieter (tot 1945) bracht geen vernieuwing, tot teleurstelling van een aantal jongere meteorologen. Zij begonnen tijdens de oorlog vernieuwingen voor te bereiden, zowel wetenschappelijk als wat betreft het format van de publieke weerberichten. Zij legden daarmee de basis voor de doorbraak van het weerbericht na 1945.

De wetenschappelijke vernieuwing betrof het invoeren van de methodes van de Noorse School, tijdens de Eerste Wereldoorlog ontwikkeld door de Noorse fysicus Vilhelm Bjerknes en zijn medewerkers.⁴⁶ Zij

analyseerden onder meer wat er gebeurde op de plekken waar warme en koude lucht-massa's op elkaar botsten: de 'fronten'. De analyse van koude- of warmtefronten bleek een sterke verbetering van de weersvoorspellingen op te leveren. De frontentheorie vond na de Eerste Wereldoorlog geleidelijk ingang in verschillende landen, maar niet in Nederland. Volgens de meteoroloog Wouter Lablans wilde Van Everdingen wel, maar liet het drukke dagelijkse werk op de weerkamer geen ruimte voor vernieuwing. Uit andere bronnen blijkt echter dat Van Everdingen wel degelijk inhoudelijke bezwaren had. Hij vond bijvoorbeeld dat de theorie nog te eenzijdig was, en hij miste aandacht voor belangrijke factoren als warmtetransport door straling.⁴⁷ In zijn boek *Wolken, weer en winden*, geschreven tijdens de oorlog, besteedde Van Everdingen dan ook nauwelijks aandacht aan de nieuwe methodes. Zijn jongere collega Wouter Bleeker werkte in diezelfde tijd aan een groot *Leerboek der meteorologie*, dat de nieuwe methodes juist wel grondig behandelde.⁴⁸ Het werd na de oorlog een standaardwerk.

Bleeker was al tijdens zijn studie natuurkunde mee geweest als meteorologisch adviseur op een astronomische expeditie naar een zonsverduistering in Lapland. In 1928 kwam hij als assistent bij het KNMI werken; in 1937 werd hij adjunct-directeur van de weerdienst. Op eigen initiatief, en aanvankelijk zelfs tijdens verlofdagen, reisde hij naar Oslo om de Noorse methode te leren. Een jaar later mocht hij tijdens werktijd op

44 Jaarverslag KNMI 1945; cf Dekker en Baede, *Zwaar weer*, 151-156; Cannegieter, *KNMI*, 156.

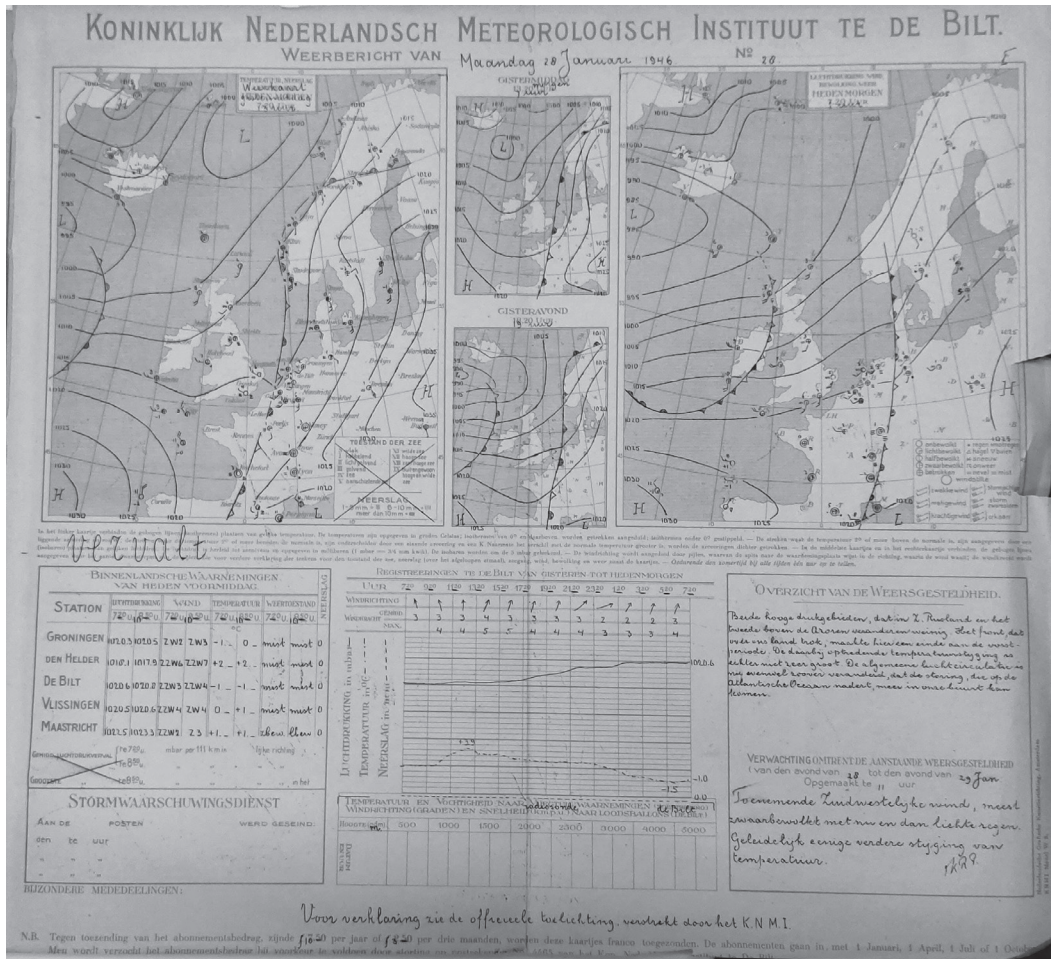
45 'Vernieuwing', *De Weerhaan* (1946) 8-10, KNMI-informatiecentrum De Bilt.

46 Robert Marc Friedman, *Appropriating the weather. Vilhelm Bjerknes and the construction of a modern meteorology* (Ithaca 1989); James Rodger Fleming, *Inventing atmospheric science. Bjerknes, Rossby, Wexler, and the*

foundations of modern meteorology (Cambridge, MA 2016).

47 Lablans, 'Het tijdperk van Van Everdingen'; Van Everdingen, 'Toespraak bij de uitreiking van de Buys Ballot-medaille aan prof. V. Bjerknes', *Hemel en Dampkring* 20 (1922) 439-443.

48 Ewoud van Everdingen, *Wolken, weer en winden* (Amsterdam 1942); W. Bleeker, *Leerboek der meteorologie I* (Zutphen 1947).

Eerste bewaard gebleven weerkaart van na de oorlog, met ingetekende fronten, 28 januari 1946. KNMI-informatiecentrum, De Bilt

studiereis.⁴⁹ Terug in De Bilt bleek echter dat Van Everdingen de fronten die Bleeker op de weerkaartjes intekende meten weer uitgumde.⁵⁰

Bleeker werd in 1941 directeur van de weerdienst. Omdat ze geen dagelijkse verwachtingen mochten opmaken, organiseerde

hij tijdens de oorlogsjaren cursussen en colloquia om de nieuwe methode te bestuderen en te oefenen. Daarnaast werd geïnfocend met de telex, een nieuw communicatiemiddel waarmee teksten sneller konden worden doorgeseind.⁵¹ Na de bevrijding konden ze er direct mee aan de slag.

Ook de internationale uitwisseling van waarnemingen kwam na de oorlog weer op gang. Het nieuwe telexnetwerk hielp

49 H.P. Berlage, 'Levensbericht W. Bleeker', *Jaarboek KNAW* (1966) 331-334; H.A.M. Snelders, 'Bleeker, Wouter (1904-1967)', *Biografisch Woordenboek van Nederland*; Wouter Lablans, 'W. Bleeker en de Noorse meteorologie', *Meteorologica* 9 (2000) 11-15.

50 Kees Dekker en Han Mellink, 'Dr. H.C. Bijvoet erelid van de NVBM', *Meteorologica* 6 (1997) 13-17.

51 Dekker en Baede, *Zwaar weer*; Lablans, 'W. Bleeker en de Noorse meteorologie'; samenvattingen van de colloquia werden gepubliceerd in *Hemel en Dampkring*; zie ook jaarverslagen KNMI 1940-1945.

daarbij, naast het feit dat het KNMI nu dezelfde Noorse methodes gebruikte als bijvoorbeeld de Britten en Amerikanen, die de methode tijdens de oorlog verder hadden ontwikkeld. Bovendien werd het waarneemnetwerk uitgebreid, vanaf 1949 ook op zee: Nederland ging deelnemen aan een internationaal project om permanent weerschepen op vaste plekken in de Noordelijke Atlantische Oceaan te stationeren.⁵² Samen zorgden de wetenschappelijke vernieuwingen en de verbetering van de data ervoor dat de weersverwachtingen nauwkeuriger en betrouwbaarder werden.

De medewerkers van de weerkamer bespraken tijdens de oorlog ook plannen om het weerbericht begrijpelijker en toegankelijker te maken. Ook die plannen werden na de bevrijding snel in de praktijk gebracht. Het waren geen grote veranderingen, maar ze kwamen voort uit een geheel nieuwe benadering van het weerbericht. In een toelichting schreef Bleeker dat je een weerbericht op twee manieren kunt opstellen. 'Classici' zijn voorzichtig, gebruiken standaardformuleringen die wetenschappelijk controleerbaar zijn, en spreken voortdurend over 'waarschijnlijk' en 'mogelijk', om maar geen te hoge verwachtingen te wekken. 'Romantici' zijn juist niet bang om hun fantasie te gebruiken en af en toe een blunder te maken. Volgens hem hadden de Nederlandse meteorologen tijdens de oorlog besloten om de 'romantische' benadering te verkiezen voor de publieke berichten.⁵³ Dat was dus een breuk met de strakke stijl van Van Everdingen, die leidde tot verifieerbare maar ook nogal formele verwachtingen, die lang niet altijd helder

waren voor mensen die simpelweg wilden weten wat voor weer het nu eigenlijk werd.

Om de kwaliteit van de verwachtingen toch nog wetenschappelijk te kunnen controleren, maakte het KNMI er voortaan twee. De eerste was alleen voor intern, wetenschappelijk gebruik. Daarvoor werden dus standaardformuleringen gebruikt. De verwachting voor het publiek was daar natuurlijk op gebaseerd, maar lossen van opzet. Zo kon de volgorde van de elementen variëren. Op de ene dag is de wind nu eenmaal het belangrijkste, op de andere de neerslag, en dan werd die vooraan gezet. Bovendien kwam er meer aandacht voor regionale verschillen en voor veranderingen in de loop van de dag. Verschillende luisteraars schreven aan het KNMI dat ze het weerbericht inderdaad 'levendiger' vonden dan voor de oorlog.⁵⁴

De verwachte temperatuur werd overigens nog steeds alleen omschreven, bijvoorbeeld 'iets warmer dan vandaag', zonder kwantificering in graden. De termen hadden wel nog steeds een precieze betekenis. 'Veel warmer' betekende bijvoorbeeld een verschil van meer dan 5 graden, 'iets warmer' een verschil van 1,0 tot 3,9 graden. Termen die vaak voor misverstanden zorgden, werden geschrappt, bijvoorbeeld 'betrokken': dat betekende compleet bewolkt, maar werd vaak geïnterpreteerd als deels bewolkt.⁵⁵

Vóór de oorlog was de verwachting vaak slechts een klein onderdeel van het weerbericht. Na de oorlog ging alle aandacht naar de verwachting. In de kranten verscheen de weersverwachting standaard op de

52 Cannegieter, *KNMI*, 84.

53 Wouter Bleeker, *Weer en mens*. AO-reeks no. 217 (Amsterdam 1948); W. Bleeker en D. van Sabben, 'Weersverwachting. Terminologie en beoordeling', *Hemel en Dampkring* 46 (1948) 125-132.

54 Bijvoorbeeld de brief van J.L.S. Hornstra, Delft, 19 maart 1947, in KNMI-archief, inv.nr. 1438.

55 Bleeker, *Weer en mens*, 8-10. Na de oorlog werd de temperatuur in het weerrapport alleen nog in graden Celsius gegeven; voor de oorlog werd Fahrenheit ook nog vaak gebruikt. De luchtdruk werd voortaan gegeven in millibar, niet meer in millimeters kwik. Survey weerberichten.

Het KNMI in 1954 na uitbreiding van het gebouw, met de bekende 'Kopspijker'-toren. (De iconische witte radarbol werd er pas in 1978 op gezet.)

Fotocollectie Rijksvoorlichtingsdienst, 155-0759

voorpagina; het uitgebreidere weerbericht met de waarnemingen van de afgelopen dag stond verderop in de krant.⁵⁶ Het was duidelijk dat de lezers niet meer werden geacht hun eigen verwachting samen te stellen.

Op de radio werd de draad opgepakt waar die in 1939 was onderbroken. Vanaf 1946 werd de weersverwachting standaard toegevoegd aan het eind van elke nieuwsuitzending. In 1948 ging het al om tien uitzendingen per etmaal.⁵⁷ Er kwamen echter niet alleen meer weerberichten, maar vooral ook meer radio's. Tijdens de oorlog was de (illegale) radio een cruciale bron van informatie geworden, en die rol werd na de bevrijding alleen maar groter. Eind jaren vijftig had vrijwel elk huishouden minimaal één radio.⁵⁸ Radio werd

het belangrijkste medium in de naoorlogse decennia, niet alleen voor cultuur (De familie Doorsnee), maar ook voor nieuws, waarbij vooral de snelheid een voordeel was ten opzichte van de dagbladen. De vernieuwde weerberichten droegen ongetwijfeld ook bij aan de veranderende radiocultuur, hoewel ze in de radiogeschiedenis zelden worden genoemd.

Het KNMI kreeg veel complimenten over de toegenomen betrouwbaarheid. 'De verwachtingen zijn een stuk beter dan voor de oorlog' stond hoog in een rijtje van veelgehoorde publieke opmerkingen in het KNMI-personeelsblaadje *Weerhaan*.⁵⁹ Een luisteraar uit Texel vroeg om vervroegde ochtendberichten, 'maar als de berichten altijd zo goed zijn als de laatste tijd dan is 's avonds van te voren al voldoende. Die keer dat U er naast bent, is ook wel te verdragen

⁵⁶ Survey weerberichten.

⁵⁷ Koedijk, 'Gericht op het belangrijkste nieuws', 73.

⁵⁸ Huub Wijfjes, 'Het radiotijdperk, 1919-1960', in: Huub Wijfjes en Eric Smulders eds., *Omroep in Nederland. Vijfenzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994* (Zwolle 1994) 40-75.

⁵⁹ 'De Tentoonstelling', *Weerhaan* (1946) 83-84, KNMI-informatiecentrum De Bilt.

en zou er voor de kankeraar niets meer te doen zijn.’ Een akkerbouwer uit Dubbeldam schreef zelfs: ‘Ik heb afgelopen winter met veel genoegen naar Uw weerpraatjes geluisterd, het ging eigenlijk meer om het spel dan de knikkers, en het is jammer dat het spannende er eigenlijk af is.’⁶⁰

Luisteraars aan het woord

Hoeveel betrouwbaarder ook, de radioberichten waren nog steeds heel kort. Vanaf 21 januari 1946 kreeg het KNMI elke weekdag na het avondnieuws van acht uur echter drie minuten zendtijd op de nationale zender Radio Nederland in Overgangstijd. Dit illustreert het belang dat de naoorlogse autoriteiten aan communicatie over het weer hechtten, want het was nog voor het herstel van de omroeporganisaties en het ANP.

De nieuwe ‘weerpraatjes’ waren bedoeld voor een uitgebreide beschrijving van het weer, maar ook voor achtergrondinformatie over bijvoorbeeld hoge- en lagedrukgebieden, haloverschijnselen, weerrecords, of nieuws over het overige werk van het KNMI. In zijn instructie voor de staf van de weerkamer benadrukte Bleeker: ‘men gelieve de mededeelingen in populaire trant en vlot op te stellen (korte, krachtige zinnen, niet te geleerd)’.⁶¹

Het werd een doorslaand succes. In oktober 1946 noteerde de postkamer van het KNMI meer dan duizend ‘adhesiebetuigingen’.⁶² *Hemel en Dampkring*, destijds het

belangrijkste Nederlandse meteorologische tijdschrift, schreef:

Alle luisteraars zijn vol lof en daarom brengen we het Instituut hier hulde voor dit initiatief. Het weerpraatje heeft natuurlijk de nadelen van het gesproken woord; het is vluchtig en wordt gemakkelijk mis verstaan. Zo werd het woord thermiek verstaan als termiet, en het woordenboek vertelde dat termiet een soort mier aanduidde.⁶³

Dit commentaar laat zien dat gesproken media nog geen vanzelfsprekende bron van nieuws- en weerberichten waren. De overschakeling van krant naar radio was nog even wennen.

Eind maart 1947 riep het KNMI luisteraars tijdens het weerpraatje op om te schrijven wat ze van het weerbericht vonden, vooral ook van de uitzendtijden. 57 reacties zijn bewaard in het KNMI-archief, afkomstig uit alle hoeken van de samenleving. De meeste (35) kwamen van de land- en tuinbouw, zowel van individuele boeren als organisaties. De rest was onder meer afkomstig van de bouw, industrie, een visser en een binnenvaartschipper, twee molenaars, een lichtwachter van de kustverlichting, de ANWB, Staatsbosbeheer, duinwaterleiding, en vijf particulieren van wie twee zichzelf omschreven als ‘huisvrouw’.⁶⁴

Om met het praktische commentaar te beginnen: veel brieven schrijvers wilden graag een vroeger ochtendbericht, vooral in de zomer. Vooral veehouders klaagden dat het eerste bericht om kwart voor zeven in de zomer te laat was: dan waren ze al aan het melken. Een ingenieursbureau schreef dat een vroeger ochtendbericht soms onnodig

60 Brieven van Tj. Wassenaar, Den Burg, 22 maart 1947, en D.C. Hakkers, Dubbeldam, 23 maart 1947, in KNMI-archief, inv.nr. 1438.

61 Instructie Bleeker, 18 januari 1946, KNMI-archief, inv.nr. 1438. Volgens het KNMI-jaarverslag 1946 begon de serie overigens op 26 januari.

62 Lijst ingekomen stukken in KNMI-archief, inv. nr. 1180. Mogelijk had het KNMI luisteraars hiertoe opgeroepen.

63 [J.J. Raimond,] *Hemel en Dampkring* 46 (1946) 169.

64 KNMI-archief, inv.nr. 1438. Alle hierna geciteerde brieven bevinden zich in deze map.

transport van honderden arbeiders kon voorkomen.⁶⁵ Dit verzoek was eenvoudig in te willigen: vanaf 1947 kwam er in de zomer inderdaad een extra ochtendbericht om kwart voor zes.⁶⁶ Het verzoek van een stedeling die een herhaling op de late avond wilde, omdat hij het weerpraatje vaak miste als hij 's avonds uitging, werd echter niet gehonoreerd.⁶⁷

Lastiger waren de vele verzoeken om meerdaagse verwachtingen, bijvoorbeeld in verband met hooien in de zomer, ook al schreef R.K. Joling uit Midwolda erbij dat het niet erg was als ze niet altijd uitkwamen, 'want ze zullen op wetenschappelijke gegevens berusten en daardoor de beste kansen bieden'.⁶⁸ Een ander vroeg zelfs om verwachtingen van een week, 'met betrouwbaarheidspercentages'.⁶⁹ Pas vanaf de jaren zeventig werden meerdaagse verwachtingen gebruikelijk. Ook uit andere brieven spreekt vertrouwen in de wetenschap, bijvoorbeeld van een schildersbedrijf uit Utrecht, dat blij was dat het jonge schildersgezellen werd afgeleerd om zelf 'weerprofeet' te spelen op basis van volkswijsheden.⁷⁰

Er was natuurlijk ook kritiek. De ANWB-afdeling in Zuid-Limburg klaagde dat het weerbericht niet altijd correct was voor hun regio. Veel Limburgers luisterden daarom ook naar het Belgische weerbericht.⁷¹ Er was

ook commentaar op de prioriteiten van de radioprogrammeurs:

Wij huisvrouwen hebben wel wat beters te doen, dan vol ongeduld naar het gerammel van de sportuitslagen te moeten luisteren, om daarna het weerpraatje te kunnen hooren! Kan dat niet andersom?⁷²

Elke sector had zo zijn eigen wensen. Mist was belangrijk voor schippers, maar minder voor landbouwers, terwijl vorstwaarschuwingen voor vrijwel iedereen relevant waren, vooral voor fruittelers maar ook voor de bouw en de industrie. Philips wilde bijvoorbeeld weten of extra controle van de ramen nodig was voordat de fabriek 's zaterdags om elf uur dicht ging. Iemand anders schreef dat hij voor zijn oliegestookte verwarming moest weten of het wel of niet zou vriezen. 'Rond het vriespunt' was voor deze briefschrijver dus geen bruikbare verwachting. Harde wind werd vaak genoemd als factor van betekenis door schippers en fruittelers, maar ook door 'een doodgewone huisvrouw' die bij harde wind liever geen luiers te drogen hing, om slijtage te vermijden ('u mag er gerust om lachen hoor!').⁷³

Kostenbesparing was sowieso een veelgenoemde reden om naar het weerbericht te luisteren. De naoorlogse schaarste is in de brieven duidelijk voelbaar. Na de strenge winter van 1947 schreef A.J.C. Wttewaall uit Vleuten: 'Ik ben door het praatje met myn brandstoffen uit gekomen. (Is dat geen succes)'.⁷⁴ Fruitteler Van Olst uit Andelst vond de radioberichten 'in werkelijkheid

65 Brief A. Figeë, Ingenieursbureau voorheen J. van Hasselt en De Koning, Steenwijk, 24 maart 1947.

66 KNMI-jaarverslag 1947. Zie ook Rijksbegroting voor het dienstjaar 1948, 600 VI 6, bijlage A, p47, Memorie van Antwoord 2 december 1947.

67 Brief van P.J. van der Zanden, 's Gravenhage, 22 maart 1947.

68 Brief van R.K. Joling, Midwolda, 22 maart 1947.

69 Brief van A. Ramondt, Sluiskil, 24 maart 1947.

70 Brief van W.H.M. Hendrik, Vakgroep schildersbedrijf Utrecht, 24 maart 1947.

71 Brief van de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB, Meerssen, 28 maart 1947.

72 Brief van Juffr. Leenhouts, Apeldoorn, 24 maart 1947.

73 Brief van L. Wolthers-Hondelink, Loosdrecht, 24 april 1947.

74 Brief van A.C.J. Wttewaall, Vleuten, 27 maart 1947.

mede een deel van de kurk waarop ons bedrijf drijft.⁷⁵

Maar er waren ook luisteraars uit pure interesse. Het gezin Hornstra uit Delft luisterde altijd gezamenlijk naar de praatjes, die zoveel levendiger waren dan voor de oorlog, in tegenstelling tot het veel saaier nieuws.⁷⁶ Een Amsterdammer die alleen lagere school had gedaan wilde graag meer weten: 'hoe ontstaat een Depressie en Hoogen luchtdrukgebied en verders wat daar aan voorafgaat of bijkomt, affijn u begrijp me dingen die voor mijn onbekent zijn'.⁷⁷ Ook een 'uitvoerder van cultuurtechnische werken' wilde graag meer achtergrond bij de verwachtingen: 'Het is nu eenmaal zoo dat er menschen zijn die het hoe en waarom willen weten.' Hij voegde er een voorbeeld bij van een weerbericht zoals hij het graag zou zien, ruim twee keer zo lang als het origineel.⁷⁸

Toch was het niet voor niets dat de meeste brieven uit de landbouw kwamen. De weerpraatjes werden ook steeds meer op de landbouw toegespitst. Het KNMI ging samenwerken met verschillende landbouworganisaties om adviezen en waarschuwingen toe te voegen. Naast de standaardwaarschuwingen voor nachtvorst, aardappelziekte, en appelen perenschurft werd in 1948 bijvoorbeeld ook gewaarschuwd tegen een muizenplaag.⁷⁹ De landbouwproductie was duidelijk een belangrijke zorg. Een Westlandse kweker van sla en bloemkool concludeerde:

In ons vak wordt er toch ook hard geploeterd, en dat weten heel veel

75 Brief van J.P.N. van Olst, Andelst, 26 maart 1947.

76 Brief van J.L.S. Hornstra, Delft, 19 maart 1947.

77 Brief van B. van Maare, Amsterdam, 22 maart 1947, spelling uit origineel.

78 Brief van [naam onleesbaar], Egmond, 20 maart 1937 [sic, moet zijn 1947].

79 Aanhangsel tot het verslag van de handelingen der tweede kamer, zitting 1948-1949 II, 229; Cannegieter, *KNMI*, 202ff.

menschen niet, hoe dat alles gaat en nu vind ik het fijn dat de Bilt dat begrijpt niet alleen, maar iets voor ons wil doen, trachten zulke stroppen terug te brengen tot kon het zijn nihil.⁸⁰

Conclusie

Het weerbericht is een vanzelfsprekend onderdeel van ons dagelijkse leven, maar dat is het niet altijd geweest. In dit artikel zagen we dat de inburgering van weersverwachtingen een langzaam proces was. Na de introductie van dagelijkse weerberichten duurde het lang voordat ze overal verspreid werden. Het duiden van deze ontwikkeling vergde een combinatie van wetenschapsgeschiedenis, mediageschiedenis en sociaaleconomische geschiedenis.

Ik heb laten zien dat er pas na de Tweede Wereldoorlog een 'culture of prediction' ontstond waarin weersverwachtingen iets voor een breed publiek werden, in plaats van iets voor professionele gebruikers. Dat draaide niet alleen om een verbetering van de kwaliteit van de verwachtingen; het punt was niet dat gewone mensen de verwachtingen niet vertrouwden. De belangrijkste verandering betrof een andere benadering van de communicatie, waarbij begrijpelijkheid boven wetenschappelijke exactheid werd gesteld. Bovendien werd het weer, net als het nieuws, een doorlopend verhaal, in plaats van iets om één keer per dag uit de krant te vernemen. Deze ontwikkeling ging hand en hand met de opkomst van een nieuwe mediacultuur, die de gouden jaren van de radio inluide. Weerbericht en radio versterkten elkaar.

Uit de unieke brieven in het KNMI-archief blijkt dat het vernieuwde weerbericht werd beluisterd door alle lagen van de bevolking

80 Brief van A.P. Hofland, Poeldijk, 7 april 1948.

en in alle regio's, van stedelingen tot molenaars, binnenschippers en landbouwers. Koedijk omschreef het ANP-radionieuws, dat zorgvuldig alle controverses vermeed, als 'integrator for democracy', een soort neutraal terrein tussen de zuilen.⁸¹ Dat geldt dan zeker ook voor het alledaagse weerbericht, dat vanuit elke politieke ideologie even goed of slecht was. Natuurlijk werd er ook over geklaagd, maar de bezwaren volgden net als de complimenten geen politieke, ideologische of sociale lijnen.

Overigens bleven professionele gebruikers belangrijk, zoals blijkt uit de koppeling van de 'weerpraatjes' aan landbouwadvisoren. Weerberichten waren belangrijk voor de wederopbouw, zowel vanwege de omgang met naoorlogse schaarste als vanwege hun rol in de gewenste productieverhoging in de landbouw en andere sectoren. In de begroting voor 1948 schreef de minister van Verkeer en Waterstaat:

De meteorologische voorlichting is in het algemeen belangrijk verbeterd en de burgerlijke en de militaire luchtvaart, de landbouw, de tuinbouw, de veeteelt, de scheepvaart en de visserij trekken daarvan veel profijt.⁸²

Deze opmerking wordt ondersteund door de brieven van landbouwers aan het KNMI.

Weersverwachtingen waren een cruciaal element in de modernisering van de landbouw.

De grotere rol voor wetenschappelijke verwachtingen past bij het optimistische vertrouwen in wetenschap en techniek tijdens de wederopbouwjaren. Daarom werd het personeel van het KNMI in de zuinige naoorlogse jaren snel uitgebreid. Het was een deel van de nationale infrastructuur, en zo werd het door de overheid ook behandeld. Toch is het in de geschiedenis nauwelijks belicht. Het bescheiden berichtje in *Trouw* over de hervatting in 1945 is typerend gebleken. De vernieuwde weerberichten zijn een onderschat onderdeel van de twintigste-eeuwse geschiedenis.

Over de auteur

Dr. David Baneke is universitair hoofddocent wetenschapsgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Eerder publiceerde hij over de rol van wetenschappers en ingenieurs in de moderne Nederlandse maatschappij en over de geschiedenis van sterrenkunde en ruimtevaart in de twintigste eeuw. Een artikel over de stormwaarschuwingsdienst van het KNMI van 1860-1920 verschijnt binnenkort. E-mail: d.m.baneke@uu.nl

⁸¹ Koedijk, 'Gericht op het belangrijkste nieuws'; cf. Luscombe, 'Radionieuws'.

⁸² Rijksbegroting voor het dienstjaar 1948, 600 IX B 2 (Verkeer en Waterstaat) 11.